

GENERÁLPLUKOVNÍK JÁN AMBRUŠ

(*15. 1. 1899 GERNA-MITROPOLITA, BULHARSKO,
† 12. 1. 1994 CHICAGO, ILLINOIS, USA)

STANISLAV V. CHYTKA – ZDENĚK VALIŠ

CHYTKA, S. – VALIŠ, Z.: Colonel-General Ján Ambruš. Vojenská história, 7, 1, 2003, pp 92 – 108, Bratislava.

The authors pictured in brief personality profile of the aeronaut Ján Ambruš, an important personality of the Air Forces in the inter-war Czechoslovak Republic, the Commander of the Air Forces of the Slovak Army after the Slovak State declaration and the second resistance movement participant. He was the first Commander of the Czechoslovak 311th bombing squadron in the Great Britain. Later he was appointed as the Deputy chief of the Czechoslovak military mission in the UCCP. At the same moment the authors outlined after war peripeteia of this personality destiny. On the basis of the documents, they discussed in the attachments his military experience after his arrival to France and involvement into the Czechoslovak resistance movement; they outlined his view to the origin of the Slovak State, establishment of the Slovak Army, Hungary-Slovakian conflict in March 1939. The authors outline the co-operation of the German military mission and the co-operation with the Slovak Army, economic circumstances in Slovakia in the time of war, Hlinka Guard operation, the characteristic of the Slovak government operation, the personality of the Minister of Defence F. Čatloš etc.

Military history. Slovakia. World War II. General J. Ambruš.

„... Keď sa nemôžem rozlúčiť se svojimi spolupracovníkmi, robím to touto cestou a prajem Vám všetkým v ďalšej práci veľa úspechov. Ďakujem súčasne všetkým gázistom i mužstvu za podporu a za úspešnú spoluprácu v prvých dňoch nášho štátu. Lúčim sa s Vami, lebo ten, kto miloval letectvo jako ja, sa s ním nikdy nerozlúči. Letectvo potrebuje silných, nadšených a nebojácnych mužov, ktorých má slovenský národ dostatočne. Preto se neobávam o slovenské letectvo a verím, že jeho budúcnosť bude skvelá. Prajem Vám všetkým úprimné Letu zdar!“

Tak sa rozlúčil so svojimi podriadenými vtedajší podplukovník letectva Ján Ambruš, keď odchádzal dňom 1. augusta 1939 na vlastnú žiadosť do výslužby. To samozrejme znamenalo i odchod z funkcie veliteľa letectva samostatného slovenského štátu, respektíve vtedy už Slovenskej republiky.

Pochádzal zo slovenskej menšiny v Bulharsku. Základné vzdelanie nadobudol v slovenskej evanjelickej škole v Nadlaku (1910), po nej absolvoval štyri triedy maďarskej strednej školy v Nagy St. Miklósi. Počas prvej svetovej vojny študoval na štvorročnej delostreleckej kadetnej škole v rákúskom Treiskirchene. Dôstojníkom z povolania sa stal po 28. októbri 1918 a pôsobil v nižších funkciách v delostreleckých jednotkách čs. armády; vtedy tiež absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach a jednoročnú aplikačnú školu delostrelectva v Olomouci, aby krátko potom zamenil „zbraň“.

V roku 1925 totiž prešiel k letectvu; neskôr sa zúčastnil mnohých medzinárodných súťaží – napr. v roku 1936 mu vyslovil minister národnej obrany „pochvalné uznanie“ za účasť v medzinárodnej súťaži leteckej akrobacie o „cenu národov“ v Berlíne, organizovanej pri príležitosti XI. olympijských hier, „za jejich vynikajúci výkony, ktoré zaznamenal veškerý svetový tisk a ktorým jasne pokázali vysokou úroveň československého letectví, jakož i dík za skvělé

uhájení prestiže československého vojenského letectví na mezinárodním fóru“. V nasledujúcom roku sa stal držiteľom svetového rekordu v prelete z Prahy do Chartúmu bez medzipristátia. V tom čase už pôsobil (od roku 1934) ako veliteľ pokusnej letky leteckého skúšobného oddielu vo Vojenskom technickom a leteckom ústave v Prahe.

V hodnotení z roku 1938 podplukovník K. Mareš¹ uviedol, že major Ambruš je „svědomitý, pilný, iniciativní, odpovědnosti se nevyhýbá. Přísný v názorech, někdy umíněný, společenského vystupování bez vady... vynikající letec. Má velké zkušenosti ve zkoušení prototypů letounů a hodí se velmi dobře pro reprezentační úkoly.“

Po vzniku samostatného slovenského štátu bol Ambruš ustanovený za veliteľa letectva slovenskej armády. 10. mája 1939 bol vymenovaný za člena zmiešanej slovensko-nemeckej komisie, ktorá mala prerokovávať otázky vyplývajúce z ustanovení nemecko-slovenskej zmluvy z 23. marca 1939 a tiež vyriešiť otázky vzniknuté obsadením časti slovenského územia nemeckou armádou.

Medzitým však nadviazal spojenie s ilegálnym hnutím v Protektoráte Čechy a Morava, prevažne v Prahe, kam často dochádzal služobne kvôli rozdeleniu výzbroje po československej armáde. Tieto jeho aktivity ale nezostali utajené pred slovenskými bezpečnostnými orgánmi, preto sa rozhodol rezignovať... S pomocou juhoslovanského generálneho konzula v Bratislave Dr. Šimicu 13. septembra 1939 opustil Slovensko a už 15. októbra 1939 začal pracovať v leteckom odbore vojenskej správy Československého národného výboru v Paríži; okrem iného sa podieľal aj na náborovej činnosti pre československú armádu v zahraničí, pričom „docíľil veľmi dobrých výsledkov svojí propagační činností“. Z tohto obdobia pochádzajú aj publikované dokumenty. Je pochopiteľné, že obsahujú subjektívne hľadisko, ovplyvnené aj okolnosťami jeho odchodu na Západ.

Minister národnej obrany Slovenskej republiky generál F. Čatloš mu s pôsobnosťou od 1. novembra 1940 „správnym opatrením na podklade rozhodnutia predsedníctva vlády“ odobral hodnosť podplukovníka letectva v. v.

V polovici apríla 1940 major Ambruš odišiel do Base Aérienne Chartres, kde absolvoval výcvik na francúzskych stíhacích lietadlách. Po jeho skončení bol koncom mája premiestnený k polnej stíhacej peruti, u ktorej nalietal celkom šesť operačných hodín. Po kapitulácii Francúzska odišiel s transportom majora A. Hessa 19. júna do Veľkej Británie, kde bol – po precvičení na základni v Sutton Bridge – zaradený k československej 310. stíhacej peruti. Krátko potom, 2. septembra, sa stal prvým veliteľom československej 312. stíhacej perute, u ktorej nalietal spolu dvanásť operačných hodín. Podľa vyjadrenia veliteľa Inšpektorátu československého letectva vo Veľkej Británii gen. RNDr. K. Janouška sa vo funkcii veliaceho dôstojníka osvedčil „výtečně“, avšak v dôsledku tragického omylu – zostrelenia britského bombardovacieho lietadla Blenheim – bol z funkcie odvolaný. Lietadlo zostrelil trojčlenný roj 312. perute pod vedením majora Ambruša 13. októbra 1940 o 18.05 hodín. Bombardér po zásahu „přešel do klouzavého letu, chytil a spadl do moře. Posádka utonula. Výška útoku: 15.000 stop. – Z letounu byla vystřelena identifikační raketa až po útoku, kdy letoun byl již zasažen.“ Vo vojnovom denníku perute je uvedený nasledovný opis udalosti: „V 17,50 startoval 3 členný roj na hlášení... Ve výši 10.000 stop spatřil roj 2 letouny, které byly ve výši 16 – 18.000 stop. Ježto v tomto prostoru létají většinou nepřátelské letouny, zaútočil celý roj s důrazem, jsa přesvědčen, že v této výšce nemohou být vlastní letouny. Při útoku letoun byl zasažen a zřítíl se v plamenech do moře... Při vyšetřování se zjistilo, že roji nebyla doručena zpráva, že v nařízeném prostoru budou létat dva vlastní letouny... Je škoda této nešťastné náhody, která jistě

¹Počas 2. svetovej vojny sa pod krycím menom Toman zapojil do zahraničného odboja. Bol prvým veliteľom československej 311. bombardovacej perute. Neskôr pôsobil niekoľko rokov ako zástupca náčelníka Čs. vojenskej misie v ZSSR Heliadora Píku.

hodně uškodila naši dobré pověsti, avšak v zápalu boje a ve snaze docílití co nejlepších výsledků, je to omluvitelné.“ Major Ambruš mal vtedy nalietaných celkom 2 200 hodín (samozrejme vrátane letových hodín, ktoré nalietal pred vojnou).

Po niekoľkých mesiacoch pôsobenia na Inšpektoráte československého letectva bol v júni 1941 menovaný, aj s prihliadnutím na „bezvadné spoločenské vystupovanie, houževnatost, pracovitost“, za člena Československej vojenskej misie v Kanade. Iste k tomu prispela aj skutočnosť, že plynule ovládal päť cudzích jazykov – nemecký, maďarský, anglický, francúzsky a poľský.

Misia uskutočňovala nábor československých príslušníkov usadených v Kanade a osôb československého pôvodu z iných krajín podľa medzivládnej dohody o náboře Čechoslovákov v USA a Kanade pre československú armádu v zahraničí. Veliteľ misie plukovník Č. Kudláček – Hutník neskôr konštatoval, že podplukovník Ambruš je „inteligentní a přesný důstojník, ale sebeovládající, zdravě ctižádostivý, v práci iniciativní a samostatný, bezvadného vystupování. Řídil úspěšně záležitosti letecké a zastupoval velitele mise. Vnější činností mezi krajany zasloužil se o posílení idey československé.“ Po zrušení misie v roku 1943 bol Ambruš menovaný za československého vojenského a leteckého ataše v Kanade.

Do vlasti sa vrátil v hodnosti plukovníka až v lete 1945, aby prevzal funkciu zástupcu veliteľa letectva 4. vojenskej oblasti. Na jar nasledujúceho roku bol menovaný do prvej generálskej hodnosti. Po voľbách v roku 1946 sa stal poslancom Slovenskej národnej rady za Demokratickú stranu, čo nepochybne primálo generálneho sekretára Ústredného akčného výboru Národného frontu A. Čepičku, aby už 29. februára 1948 požadoval jeho prepustenie z armády spolu s inými vysokými dôstojníkmi – gen. Píkom, Janouškom a asi štyrmi desiatkami ďalších.

Nasledujúce rozhodnutie ministra národnej obrany gen. L. Svobodu mu ale už nemohlo byť doručené, nakoľko od 21. marca bol „nezvestný“. Podľa správ českého vysielania BBC bol 5. apríla v Londýne, odkiaľ spoločne s Dr. Lettrichom a jeho bratom kapitánom J. Lettrichom odletel do USA, kde sa uplatnil ako konštruktér. Starobu prežil v Chicagu – v domove pre prestarnutých (Bohemian Home for Aged).

Už 21. mája 1948 Povereníctvo vnútra SNR uverejnilo nasledujúcu správu: „Orgány štátnej bezpečnosti v minulých dňoch odhalily rozsiahlu špiónážnu skupinu, ktorá bola v službách iných zahraničných mocností... Zistilo sa, že táto skupina zahájila činnosť už v roku 1946 po víťazstve svojej strany. Organizácia prevádzala vojenskú, politickú a hospodársku špiónáž a bola riadená niekoľkými poprednými členmi bývalej Demokratickej strany, a to Dr. Lettrichom, Dr. Hodžom, Dr. Zibrínom, Fraštackým a gen. Ambrušom, ktorým sa podarilo na začiatku vyšetrovania utiecť do zahraničia. Skupina bola riadená a financovaná zo zahraničia istými mocnosťami, nepriateľsky naladenými voči SSSR a jeho spojencom.“

I preto mohol byť výnos o odňatí hodnosti Jánovi Ambrušovi zrušený až po spoločenských zmenách v Československu, lebo podobne, ako mnoho iných účastníkov druhého odboja, mal upadnúť do zabudnutia. V roku 1991 bol potom povýšený do hodnosti generálpukovníka vo výslužbe a pri oslavách 8. mája 1992 mu prezident republiky udelil Rad M. R. Štefánika.

PRÍLOHA Č. 1

ZPRÁVA O VOJENSKÝCH ZKUŠENOSTECH ZÍSKANÝCH NA SLOVENSKU
MAJORA J. AMBRUŠE, SEPSANÁ PO JEHO PŘÍCHODU DO FRANCIE

Vojenská německá mise, která přišla na Slovensko počátkem května, snažila se v prvé řadě provést přípravu na nástup německé armády proti Polsku. Jako velitel letectva na Slovensku pracoval jsem s německou leteckou komisí a získal jsem tyto zkušenosti a informace:

Velitelem německé letecké mise byl plukovník Krüger, starý válečný letec, poslední dobou velitel bombardovací školy (Kampfschule) v Bavorsku. V bombardovací škole měl 180 důstojníků a 1 200 – 1 500 žáků. Škola trvala 4 měsíce. Při výcviku byl kladen důraz na praktické školení a zejména na létání podle přístrojů a pomocí goniometrického zaměřování. Dlouhé lety museli žáci konat za každého počasí. Německé bombardovací letectvo je podle získaných informací velmi dobře vycvičeno v létání na dlouhých tratích podle přístrojů a pomocí goniometrického zaměřování.

Členové německé mise provedli prohlídku všech letišť na Slovensku za mého doprovodu. Po seznání těchto letišť, kterých je poměrně málo a jsou malá, poznamenal plukovník Krüger, že ani jedno z nich nevyhovuje plně požadavkům německým. Přiznal se, že teprve nyní věří, že tvrzení německé propagandy o tom, jako by ČSR byla leteckou bází pro ruské letectvo, nebylo pravdivé.

Němci položili požadavek, aby na východě Slovenska v prostoru Vranov – Humenné – Trebišov bylo zřízeno 5 – 7 letištních ploch pro jejich potřebu. Stavbu měli provést Němci z vlastních prostředků. Pozemky měla zaplatit také německá vojenská správa. Pro krátkost času nebyla však práce zahájena.

Jednalo se o tzv. „E“ Hafen (Einsatzhafen), které mají Němci zřízeny v pásmu pohraničím. Při zřizování těchto letišť řídí se těmito zásadami:

Velikost letištní plochy má být podle možností 1 200 x 800 m. Plocha je dokonale srovnána a zasetá různou trávou o různém zbarvení. Toto různé zbarvení trávy způsobuje, že seshora vypadá, jako by plocha byla zasetá obilím.

V nejbližším okolí letiště nesmí být žádná budova. Letiště spravuje civilní správce, který bydlí buď ve vesnici a nebo v domě, který je postaven ve stylu hospodářských budov. V domě může být ubytována také nejnnutnější obsluha báze.

Na letišti jsou vybudovány jedna nebo dvě podzemní benzínové cisterny tak, aby nad zemí nic nevyčnívalo. Každá cisterna má 9 hadic s možností plnit současně 9 letounů. Pro pumy je vybudováno podzemní skladiště, a to pro každou perut' – po třech letkách – 135 pum.

Každé podobně vybudované letiště je tajné a může býti v míru použito jen výjimečně. Pro každou bombardovací perut' mají být podle možnosti aspoň dvě letiště. Též potřebné podzemní telefonní kabely pro velitelskou potřebu hlásné služby jsou již v míru položeny.

Měl jsem příležitost poznat, jakou velkou důležitost přikládá německé letectvo dokonalému spojení. Na Slovensku organizoval spojení podplukovník německého letectva Schwartz, který byl ve Španělsku během celé občanské války. Spojení, které německé letectvo na Slovensku používalo, bylo: telefon, telegraf, radiotelegrafie a radiotelefonie. Velký důraz kladou na radiotelefonii a radiotelegrafii, která umožňuje dokonale ovládat bojové letectvo i ve vzduchu.

Jsem přesvědčen, že dosažení úspěchu německé armády v Polsku v tak krátké době, bylo umožněno z velké části dokonale organizovanou spojovací službou a že tato má velký podíl na tomto úspěchu.

Důležitost a výhoda dokonalé pozemní organizace zvláště v operačním pásmu je chápána německým letectvem takto: Letiště vybavená podle německého požadavku umožňují rychlé plnění a vyzbrojení letounů, což zvyšuje bezpečnost letectva. Letectvo je nejzranitelnější v době

zásobování benzínem, a proto je třeba tuto dobu zkrátit na minimum. Umožňuje v případě potřeby zasadit bojové letectvo vícekrát, Němci tvrdí, že v době ofenzívy umožní dobře vybavené letiště provést bojovému letectvu o jednu, případně o dvě akce více než letiště nedostatečně vybavené. Dokonalé spojení umožní pak soustředit podle potřeby letectvo a takticky jej dobře použít. Dále dává veliteli možnost řídit přistání jednotlivých perutí a v době letu na letiště, která nejlépe vyhovují příštímu úkolu a jsou bezpečná. Při zvýšeném výkonu německých letců a pomocného personálu dokonalá organizace německého letectva umožňuje v případě potřeby podat německému letectvu takové výkony, že i menším počtem dosáhnou značných úspěchů.

Toto je charakteristika organizace a výcviku německého letectva. Jak dalece uplatní Němci tyto zásady v praxi, nemohu posoudit, ježto v Polsku neměli rovnocenného protivníka.²

Podle spolehlivých zpráv německé protiletadlové dělostřelectvo nemůže se rovnat [těmto zbraním] čs. výroby. Jeden německý důstojník prohlásil, že kdyby stříleli z německého kanónu tak rychle jako z 7,5 cm kanónu Škoda, byla by jeho hlaveň velmi rychle zničena.

Generál ENGELBRECHT³ velitel divize v Malackách přiznal se, že rekognoskaci cest v úseku, který mu byl přidělen při obsazování ČSR, provedl již před dvěma roky.

VHA Praha, 20-30/44

PRÍLOHA Č. 2

ZPRÁVA O SLOVENSKU⁴ – MJR. LET. JAN AMBRUŠ

Vyhlášení samostatného Slovenského státu:

Snad moje informace nebudou ve všem souhlasit, domnívám se však, že nebudou daleko od pravdy.

Myšlenku utvoření samostatného Slov. štátu začal na Slovensku šířit prof. Tuka a Šaňo Mach. Prof. Tuka již při uvítání v Piešťanech po propuštění z vězení, naznačoval ve svém projevu, že ideál každého národa musí být samostatný stát. Později při vítání v Bratislavě z balkonu hotelu Carlton, vyslovil se otevřeně pro utvoření samostatného „Slov. státu“.

Jak velickou odezvu měla tato řeč na slovenské veřejnosti je dosti známo. Slovenský tisk jen nespěšně se postavil proti šíření této myšlenky. Pouze Národné Noviny zaujaly jasné a energické stanovisko proti naznačeným Tukovým úmyslům; článek „Samostatný Slovenský stát?“ byl však cenzurou skonfiskován. Teprve na zákrok ministra SIDORA, kterému byl však obsah článku předložen k posouzení, byl propuštěn cenzurou a uveřejněn v plném znění v Národných Novinách a ve Slovenském hlasu.

²Presnosť Ambrušovho pozorovania a hodnotenia stavu a výcviku Luftwaffe potvrdzuje napr. MASSON, P.: Historie německé armády 1939 – 1945. Praha 2001, s. 47 an., keď uvádza o.i.: „Ve srovnání s francouzským letectvem měla luftwaffe... vynikající spojovací službu... používající rovněž všechny prostředky radiofonie. Ve škole Lufthansy se vyučovalo bojové letectví za použití radionavigace a piloti byli zasvěcováni do přesného nočního bombardování... Úroveň výcviku byla pozoruhodná...“

³Generál Wehrmachtu Erwin von Engelbrecht velil 15. marca 1939 vojskám obsadzujúcim západné Slovensko, v septembri 1939 velil nemeckým jednotkám útočiacim zo slovenského územia na Poľsko (CHREŇO, J.: Malý slovník Slovenského štátu 1938 – 1945. Bratislava 1965, s. 44) a v podstate si podriadiť aj spolupracujúce slovenské vojsko, keď – údajne so zbraňou v ruke – donútil gen. Čatloša vydať rozkaz na útok.

⁴Dokument bol autormi spracúvaný koncom 70. rokov a prevedený do českého jazyka. Sme toho názoru, že spätný preklad by mu mohol iba uškodiť, preto bol zachovaný dobový charakter jazyka. Nový prepis v súčasnej situácii – po povodňovej katastrofe – nie je reálny.

Tukův požadavek o vytvoření samostatného státu byl nepříjemný i předsedovi vlády Dr. Tisovi. Dr. ing. Zaťko navštívil onoho času dr. Tisu a žádal jej o vysvětlení, co má znamenat Tukova řeč. Dr. Tiso podal asi tento výklad: v době, kdy mluvil prof. Tuka z balkonu hotelu Carlton, seděl jsem v restauraci téhož hotelu a neměl jsem v úmyslu ukázat se před shromážděním, tím méně jako řečník. Když mně však bylo oznámeno kam oslavování Tuky vede, rozhodl jsem se promluvit jako řečník, abych paralyzoval projev Tukův.

Dr. Tiso však nevystoupil otevřeně proti politickému cíli radikálních živlů vedených Tukou. Toto tiché mlčení předsedy vlády umožnilo čím dále tím více šířit myšlenku samostatného státu, jakož i nepřátelskou propagandu proti Čechům, kteří byli překážkou pro vytvoření samostatného Slov. státu.

V měsíci březnu dělali Němci již zjevné přípravy pro určitou akci. Přiváděli z Petržalky do Bratislavy různou municí a třaskaviny. Do Bratislavy odeslali velký počet členů Gestapa, jakož i vojenské odborníky – pyrotechniky.

Němci využili dokonale rozeřtanost a rozladěnost českého a slovenského národa. V Bratislavě rozšířili zprávu, že Češi provedou na Slovensku puč za tím účelem, aby vzali Slováckům autonomii. V Praze naproti tomu upozornili vládní kruhy, že Slováci se chtějí odtrhnout od republiky a připojit se k Maďarům, a proto že bude třeba tomu zabránit. Vojenský zákrok, který na to následoval, měl mnohé nepříjemné účinky, které Němci s Tukou a comp. využili dokonale ve svůj prospěch.

Dne 12. 3. navštívili nově jmenovaného ministerského předsedu Sidora ve vládní budově v Bratislavě Němci: Bűrchal⁵, Seyss-Inquart v doprovodu dalších asi 20 lidí. Žádali energicky, aby Sidor ihned vyhlásil samostatnost Slovensku a on, aby převzal předsednictví vlády. Sidor odepřel tak učinit s odůvodněním, že je k tomu třeba souhlasu poslanecké sněmovny a že jeho vyhlášení by jinak nemělo platnost. Němci však čím dále tím více na něj naléhali, ba i křičeli a přímo nařizovali, aby provedl jejich plán. Nepomohlo ani napomenutí Sidorovo, že jsou na cizí půdě, a proto jako hosté, aby se chovali slušně. Téhož dne večer nalezla dobrovolná stráž Detvanů ve vile ministra Sidora si 13 kg ekrasitu.

V bratislavských ulicích bylo provedeno několik bombových útoků proti židovským obchodům. Na ulicích byly četné exploze, které způsobily zabití jedné civilní osoby a několik zranění. Bratislavská policie zatkla několik lidí, kteří byli přichyceni při činu, tj. při kladení pum – byli to příslušníci němečtí, kteří druhého dne na zákrok z Vídně museli být z vězení propuštěni.

Ježto Sidor nechtěl převzít nabízenou mu smutnou úlohu, bylo třeba najít někoho jiného. Přišlo se k názoru, že Dr. Tiso, jako bývalý předseda vlády, bude nejpovolanější, aby vyhlásil samostatný Slovenský stát. Školní inspektor DAFČÍK⁶ odejel v autě v průvodě dvou Němců do Bánovců pro dr. Tisu, kterého vyburcovali z postele. Dr. Tiso však tentokrát také nechtěl přijmout nabízenou mu úlohu a auto muselo se vrátit do Bratislavy bez něj. Vídeň však nařídila učinit znovu pokus o získání dr. Tisy. Proto musela delegace opět odjet do Bánovců. Dr. Tiso již nespál, ačkoliv bylo již po půlnoci a procházel se po dvoře. Příchozím prohlásil, že tuší, že se vrátí, a proto že se oblékl a připravil na cestu. Po příjezdu do Bratislavy vyhledal Dr. Tiso Sidora a teprve po této rozmluvě se rozhodl, že provede německý plán. Z uvedeného je vidět, že Dr. Tiso dlouho uvažoval, než se rozhodl přijmout úlohu určenou Němci, tj. vyhlásit samostatný Slovenský stát, ačkoliv 6. října 1938 byl to on, který energickým vystoupením zakřikl osoby polonofilské a maďarofilské.

⁵Správne Bűrkel, Otto – nacistický gauleiter vo Viedni, spoluorganizátor ľudáckych aktivít pri rozbití ČSR. CHREŇO, ref 3, s. 28.

⁶Dafčík, Ján (*1896) – učiteľ, riaditeľ meštianskej školy v Handlovej, náčelník Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy a prednosta kultúrno-propagačného oddelenia. CHREŇO, ref 3, s. 35.

Dr. Tiso, prof. Tuka, Dr. Ďurčanský a Šaňo Mach jednali pak ve Vídni se zástupci Hitlerovými o podmínkách vyhlášení Slovenského státu. Protože se nemohli dohodnout, odjela celá delegace do Berlína k Hitlerovi. Zde jednalo se hlavně o to, aby území západně Váhu nebylo odtrženo od Slovenska. Německá podmínka zněla: Buď bude zřízeno samostané Slovensko anebo bude rozděleno na tři části, a to: území západně od Váhu připadlo by Německu, severně od Váhu Polsku a jižní část Maďarsku. Území západně od Váhu mělo však připadnout Německu i při vyhlášení samostatného státu. Dr. Tiso nechtěl přistoupit na tuto podmínku a trval na zachování celistvosti již i tak zmenšeného Slovenska. Údajně dlouho nemohlo dojít k dohodě a Hitler byl dokonce na odchodu z místnosti, vrátil se však znovu a po důvěrné rozmluvě s náčelníkem gen. štábu gen. Keitelem nad mapou, byl přijat kompromisní návrh, tj. že území obsazené něm. vojskem bude patřit Slovensku, tj. pod civilní správu slovenskou. Vojenskou svrchovanost na tomto území bude však vykonávat výhradně německá armáda.

Slovenský sněm byl postaven před hotovou věc. Předloha o zřízení sam. Slov. státu byla přijata jednohlasně, ježto byly jen dvě možnosti, a to buď samostatný Slovenský stát anebo rozdělení Slovenska na tři části. Je pochopitelné, že tento strašák působil velmi účinně, ale přece jednání před zasedáním sněmu nebylo tak snadné a radostné, jak to bylo vylíčeno v tisku. Hlasování sněmu bylo tajné, bez účasti úředníků, tisku a hostí a mnozí poslanci po zasedání měli slzy v očích.

O úmyslu Německa obsadit Československo byli někteří členové slovenské vlády informováni přímo od maršála Goeringa již při návštěvě v Berlíně, kam byli pozváni k hospodářským poradám.

Prof. Tuka a ministr Čatloš podle náznaků a řečí byli o úmyslech Německa informováni koncem roku 1938.⁷

BUDOVÁNÍ SLOVENSKÉ ARMÁDY

Ježto Slovensko nemá dostatek důstojníků a rotmistřů Slováků, byla snaha, aby všichni důstojníci a rotmistři české národnosti, kteří mají manželky Slovenky, vstoupili do slovenské armády. Avšak i jiní důstojníci národnosti české, kteří sloužili na Slovensku a měli kladný poměr ke Slovákům, mohli být do armády přijati. Ovšem zásada, aby byli na velitelských místech vždy Slováci, i když jsou pořadím mladší, odradila mnoho Čechů od ucházení se o místa ve slov. armádě. Na nátlak Němců bylo pak přijímání Čechů čím dále tím více omezeno. Naproti tomu byli vyzýváni všichni důstojníci čs. armády národnosti německé nacházející se na Slovensku, případně i v protektorátě, aby se hlásili do tvořící se armády. Časté incidenty mezi slovenským a německým vojskem, jakož i slovenským vojskem a Hlinkovou gardou, způsobily vládě velké starosti.

Příčina byla hledána v české a židovsko-bolševické propagandě, pročež byl zahájen čím dále tím více ostřejší kurs proti Čechům a proti Slovákům československého smýšlení.

Slovenská armáda, lépe řečeno slov. příslušníci čs. armády, hráli velmi smutnou úlohu při obsazování Slovenska něm. armádou. Do každé voj. posádky na území obsazeném něm. vojskem, byl vyslán důstojník – Slovák, aby převzal voj. materiál. Byla snaha zachránit veškerý materiál pro slovenskou armádu. Velitelé posádek měli rozkaz výzbroj a výstroj Němcům nevydávat, avšak nemohli tomu zabránit, i když se postavili na odpor se zbraní v ruce chránit drahý letecký materiál. Druhého dne ráno [když se] v Žilíně na letišti chtěla stráž se zbraní

⁷Je otázne, či sa tu do Ambrušovho názoru, skôr ako fakt nepremietala vzájomná averzia, ktorá sa medzi ním a Čatlošom vyvinula a bola zrejme jedným z dôvodov Ambrušovho odchodu z armády.

v ruce [bránit], postavili Němci na letišti dvacet kulometů, zlomili zámky skladišť a hangárů a materiál odváželi na autech takovým chvatem, že velitel neměl času zaznamenat a kontrolovat množství odváženého materiálu. Podobné drancování voj. skladišť provedli Němci všude, kde se objevili. Nepomohl ani diplomatický zákrok slovenské vlády v Berlíně.

Vykrádání Slovenska něm. vojskem velmi poškodilo prestiž slov. vlády. V tisku nepřestávají oslavovat a velebit utvoření Slov. státu samostatného, ale na ulicích je vidět jen smutné tváře. Slovák naučil se za dvacet let politicky samostatně myslet a nejen cítit, ale byl hned na začátku přesvědčen, že takový samostatný stát, kde cizí vojsko drancuje drahocenný voj. materiál, je pro něj jen výsměch a ponížení. Slovenský voják a slovenský občan vidí na vlastní oči jak svoboda v sam. státě vypadá, kde poroučí cizí a nepřátelský živel. Nepomáhají ani sebeoslavnější články v tisku. Dobrý Slovák nemůže mít radost, jeho duši naplňuje smutek. Slovenští vojáci, kteří se museli trpně dívat na vykrádání Slov. státu, vzplanuli nenávistí k Němcům tím více, což zjevně dávají najevo tím, že při každé příležitosti se vrhají na něm. vojáka, aby ho zbili. V tomto směru vyznamenali se hlavně ženisti, kteří dokonce zabili dva německé vojáky. Je pochopitelné, že tyto zprávy tají anebo jako v Žilině, se všechno svede na děvčata.

VPÁD MAĎARŮ NA SLOVENSKO

Dne 23. 3. v 06,00 hod. ráno přešel maď. styčný důstojník hranice a odevzdal slov. styč. důstojníku přípis, v němž velitel maďarského vojska žádá, aby slov. vojsko ustoupilo 25 – 30 km na západ od dráhy Užhorod – Užok, ježto toto území bylo se souhlasem Německa postoupeno Maďarsku. V případě, že tak slov. vojsko neučiní, zahájí Maďaři útok. Bylo zapotřebí ověřit u Němců, zda tvrzení Maďarů je pravdivé. Po zjištění, že tomu tak není, byl dán rozkaz k boji a zadržení postupu Maďarů. Téhož dne měla být podepsána smlouva s Němcem o vojenské ochraně Slovenska, což se také skutečně stalo v pozdních hodinách večerních. Dne 24. 3. dopoledne, tj. v době, kdy se na východě Slovenska bojovalo, zaslal velitel něm. motorizované divize v Žilině telegram následujícího znění: „Požádá-li slovenská vláda o pomoc, jsem Vám k dispozici.“ Přes tuto nabídku nepoužila slov. vláda německou pomoc, ježto se obávala následků obsazení Slovenska něm. vojskem a zvláště, že bude vyjedeno a vojenský materiál odebrán. Ing. Karmasin později prohlásil, že Německo nemůže zapomenout Slovákům, že nepřijali nabízenou pomoc v boji proti Maďarům. Je tudíž jasné, že Německo mělo úmysl obsadit nejen Slovensko, ale i Maďarsko.

NÁLADA A SMÝŠLENÍ SLOVENSKÉ ARMÁDY

Nedostatek důstojníků ve slov. armádě a zvláště nedostatek důstojníků starších a zkušených projevil se hned v prvních měsících. Mladý poručík se stal velitelem roty, někde dokonce i praporu. Domníval se, že nyní může zacházet s vojákem podle něm. způsobu. Slabší strava přispívala též k tomu, že slov. voják dával jasně najevo svou nespokojenost. Tak např. bouřilo se vojsko v Bratislavě, v Žilině a byly velmi časté stížnosti na zacházení a na špatnou stravu.

Československé projevy jsou ve vojsku velmi časté. Vojáci dávají často najevo sympatie k Čechům a často zpívají české písničky. Státní znak, který byl přemazán, opatřen slov. trikolórou, byl na několika místech očištěn a přiveden do původního stavu. Češi mohou mít zadostiučinění, že si uměli dokonale získat duši slov. vojáka, který pouze rok strávil v Čechách. Mnozí vojáci a poddůstojníci naznačovali, že by byli ochotni spolupracovat pro čsl. věc. V důstojnickém sboru je rovněž veliká nespokojenost. Důstojníci jsou posuzováni podle politické spolehlivosti, kterou určuje Hlinkova garda a ne podle jejich schopností. Povýšení jen zvýšilo tuto nespokojenost, ježto někteří jako škpt. Dubravec, důvěrník Tukův, byl povýšen o dva

stupně. Tento důstojník rozhodoval svévolně o mnohých věcech a kontroloval ministerstvo národní obrany.

Ministr NO a ministr vnitra, velitel Hlinkovy gardy snažili se všemožně čsl. projevy zamezit a převychovat vojsko v duchu Hlinkovy gardy.

Ministr NO svolal do Bratislavy velitele praporů a pluků z celého Slovenska, aby vyšetřil příčiny incidentů a vydal směrnice k sjednání nápravy. Při důstojnickém shromáždění nařídil, aby jeden npor., který veřejně prohlásil, že je Čechoslovák, byl vyloučen z armády. Poplukovník IMRO, kterému dotyčný důstojník podléhal, postavil se proti tomuto rozhodnutí těmito slovy: „Pán minister, ja nesúhlasím s týmto riešením. Veď pán minister Tuka v roku 1922 ešťa nevedel ani po slovensky a dnes je najlepši Slovák. Preto by sa mala dať príležitosť a čas mladému a dobrému dostojníkovi, aby sa preorientoval.“ Nepomohlo ani toto mužné upozornění, aby bylo rozhodnutí ministrovu pozměněno.⁸

Smýšlení čsl. nejvíce se projevovalo u letectva. Proto tím více snažila se něm. propaganda prostřednictvím Hlinkovy gardy způsobit u letectva rozvrat, připravit půdu k jeho rozpuštění.

Něm. zásah u letectva projevil se velmi jasně při povýšení dvou svobodníků-izraelitů na desátníky. V několika dnech se dozvěděl o tom něm. voj. atašé, který oznámil případ předsedovi vlády. V přípise uvedl i podrobnosti, jak byl zbit vojín, který napsal anonymní dopis veliteli letky v souvislosti s povýšením Židů. Uvedl podiv nad podobným postupem a pozastavil se nad tím, že je možné, aby ve slovenské armádě byli Židé povyšováni.

Ministr NO vyšetřoval případ osobně a vytkl veliteli pluku i mně, že nesledujeme politické tendence a že se neřídíme podle nich. Postavil jsem se proti tomuto názoru, ježto podobný postup by vedl k anarchii. Poukazoval jsem, že jsou dosud platné všechny čsl. předpisy i občanský zákon a podle těchto nečiní se rozdíl mezi árijcem a židem.

Velitele pluku chtěl předseda vlády pro tento čin degradovat. Postižený mjr. SOJČEK, který vyrostl i vystudoval v Ružomberku, byl autonomistického smýšlení a oddaný Tisův stoupenec. Hlinkova garda brzy zjistila, že měl otce Čecha a matku Židovku, ačkoliv tvrzení o matce nebylo pravdivé (byla Maďarka).

Slovenská vláda, přestože se ukázala potřeba usměrnit židovskou otázku, vydala se v tomto směru teprve později. Odlet čtyř letounů do Polska měl velký ohlas. Z osmi letců byl pouze jeden Čech po otci, matku měl Slovenku, a proto nebyl důvod, aby se veřejně zakročilo proti letcům české národnosti. Do komise vyšetřující příčiny odletu, nebyl jsem jako velitel letectva přibrán, přes to, že jsem proti tomu protestoval. Jako znalec byl určen kpt. Ďurčanský. Ministr NO mne předvedl k ministrovi Tukovi, abych se ospravedlnil a vyzpovídal. Bylo mi vytknuto, že letci jsou čsl. smýšlení a že dezerte letců svědčí o nepořádkách u letectva, což prý vrhá špatné světlo i na mne. Ministr NO zároveň si stěžoval na náčelníka štábu a na mne, že podříváme jeho autoritu tím, že zjevně před jinými důstojníky dáváme najevo jiný názor na věc, jako např. při povýšení Židů na poddůstojníky.

Je charakteristické, že ministr NO předvádí důstojníka ministru vnitra za tím účelem, aby mu tento pohrozil a zdůraznil, že autoritativní režim vyžaduje neomezenou poslušnost a disciplínu a kdo se tomu nepodrobí, že bude případně i zastřelen. Po této hrozbě však hned upozornil, že se nám ani nezdá, jak skvělá kariéra očekává důstojníky ve Slovenském státě, který má před sebou velkou budoucnost. Při rozloučení byl najednou velmi přátelský, apeloval na kamarádství, stiskl mi srdečně ruku a žádal, abych jako kamarád na kamaráda se vždy na něj obracel s důvěrou.

Příčinu odletu čtyř letounů odůvodnil ministr NO českou a komunisticko-židovskou propagandou, nechtěl však přiznat jako důvod čsl. smýšlení letců. Jako nebezpečné středisko pro-

⁸F. Čatloš túto pomerne veľmi známu epizódu vytrvalo popieral ešte i vo svojich memoároch písaných na sklonku života.

pagandy označil příslušníky Baťových závodů. Čtyři z dotyčných letců bavili se několik dní před odletem ve veřejném lokále, kde vykřikovali: „Ať žije Stalin, ať žije Rusko!“ Byli v podnapilém stavu, když vstoupil do lokálu důstojník zaslechnuvší jejich výkřiky. Pro neuposlechnutí rozkazu jíti ihned domů a pro uvedené výkřiky mělo být na ně učiněno trestné oznámení. Byli dáni na dva dny do zajišťovací vazby. Po propuštění odletěli do Polska, v době, kdy bylo důstojnické shromáždění. Bylo bezpečně zjištěno, že se k tomuto činu připravovali delší dobu.

Dezerce slov. vojáků, poddůstojníků a důstojníků do Polska, působila vládě starosti a ministr NO žádal vojenského prokurátora, aby učinil opatření, které by umožnilo každého dezertéra odsoudit k smrti.

Zajímavá byla dezerce dvou leteckých mechaniků z Nitry. Dva vojíni Slováci rozhodli se utéci pomocí letounu. Ani jeden z nich však doposud nepilotoval. Letoun si připravili v hangáru a povytáhli tak, aby byla vrtule venku a nahodili motor. Skoro přímo z hangáru odstartovali a ačkoliv měli jen teoretické znalosti o létání, podařilo se jim odstartovat a dostat se do vzduchu. Doletěli šťastně až k slovensko-polským hranicím na Oravě. Zde v domněni, že jsou nad Polskem podle domluvy, snažili se vyskočit padákem, ježto přistání s letounem zdálo se jim přece jen trochu těžké a nebezpečné. Výskok se však zdařil pouze jednomu, druhý zůstal v letounu a při havárii se zabil. Mechanik, který se zachránil padákem, byl chycen a odsouzen k 25-ti letému žaláři, ježto neučinil všechno, aby zachránil svého kamaráda. I zde nařídil ministr NO, aby podle možností byl odsouzen k trestu smrti. Bylo dojemné slyšet důvody tohoto mechanika, který jednoduchým, ale jasným způsobem vylíčil, proč se rozhodl k útěku. „Bol som v Malackách, keď Nĕmci rabovali letecký materiál a prišiel som k presvedčeniu, že i lietadla, ktoré nám zostaly, nám Nĕmci odeberú. Návštevka nemeckého dôstojníka, deň pred odletem, na letišti v Nitre ma utvrdila v tom, že tomu tak bude.“

Při obědě pronesl jeden z mechaniků poznámku: „Daj si eštĕ posledný knedlík u slovenskej vlády.“

NĚMECKÁ VOJENSKÁ MISE A SPOLUPRÁCE SE SLOVENSKOU ARMÁDOU

První styk slovenské armády s armádou německou zanechal u slovenských vojáků a důstojníků nejsmutnější dojmy. Spolupráce projevila se v tom, že příslušníci slovenské armády museli přihlížet jak Německo odváží drahý a skvělý čs. materiál. Protesty slovenských důstojníků proti drancování a ničení voj. materiálů setkávaly se jen s výsměchem Němců, a příslušníci Slov. armády hráli při tom smutnou a ponižující úlohu. Slovenský voják byl dokonce použit pro čištění záchodů a materiálů pro německou armádu. Herrenvolk se plně představil ve své brutalitě a panovačnosti. Slovenský voják, který viděl a pocítil na vlastním těle, nikdy nemůže zapomenout a nezapomene toto ponižení.

Jednání a vystupování něm. vojáka nám nejlépe prozrazovalo, jak to Německo se samostatným Slovenským státem myslí a jak je Slovensko bezmocné a vydané na milost a nemilost Němcům. Každý voják to cítil, proto jakékoliv přesvědčování o opaku bylo bezvýsledné.

Němečtí důstojníci snažili se hned na začátku navázati společenské styky s důstojníky slovenskými, ovšem že ne z lásky, ale proto, aby zjistili jejich smýšlení. Nebylo těžko přesvědčit se, že slovenský voják a důstojník je pro ně nespolehlivý. Proto se snažili odebrat veškerou výstroj a výzbroj nacházející se na Slovensku. Generál Engelbrecht, velitel jižního úseku v Malackách, hned při první návštěvě v Bratislavě vyslovil požadavek a nárok na vojenský materiál nacházející se na Slovensku. Tento požadavek byl hned na to vysloven i písemně, tvrdíc, že veškerá výstroj a výzbroj čsl. armády patří něm. státu. Toto tvrzení bylo však vyvráceno faktem, že Německo uznalo samostatné Slovensko již 14. 3. a obsazení Čsl. republiky bylo provedeno teprve 15. března. Právní zásadu, že vojenská výstroj a výzbroj nacházející se na

území toho kterého státu přechází při jeho uznání vždy do jeho majetku, uznalo i Německo. Aby přesto voj. výzbroj a výstroj mohlo získat pro sebe, našlo si důvod jiný. Tvrdíc, že slov. armáda musí být vyzbrojena a vyzbrojena německým materiálem, snažili se přesvědčit příslušné kruhy, že Slovensko nepotřebuje čsl. materiál, a proto jej může odevzdat. Slovenská vláda však německému požadavku nevyhověla a postavila požadavek, aby Německo zaplatilo veškerou vojenskou výstroj a výzbroj, kterou z území Slovenska již odvezlo. Německo uznalo požadavek slovenské vlády a slíbilo odespat cenu válečného materiálu ze státních dluhů slovenských.

K dojednání podrobností voj. úmluvy mezi Německem a Slovenskem a k projednání organizace slov. armády, zjištění voj. materiálu, ale jak se později ukázalo, hlavně pro provedení příprav pro nástup německé armády na Slovensko, vyslali Němci vojenskou misi vedenou gen. Barckhausenem.

Bylo určeno několik podkomisí, a to: všeobecně vojenská, letecká, dopravní a spojovací, vojensko-hospodářská a průmyslová, právní a zpravodajská. Německá komise snažila se v první řadě zjistit kolik materiálu je na Slovensku, jakou má Slovensko hospodářskou potenci, najmě válečného průmyslu, jakou mají kapacitu slov. dráhy, v jakém stavu jsou silnice a telefonní a telegrafické spoje.

Práce letecké mise: Vůdcem německé letecké mise byl plk. Krüger.⁹ Nejdříve provedl obhlídku všech letišť a jejich zařízení na Slovensku. Po této prohlídce otevřeně přiznal, že nyní věří, že tvrzení německé propagandy o Československu, že je připravovanou bází pro ruské letectvo, bylo nepravdivé, ježto ani jedno z letišť nevyhovuje plně moderním požadavkům, které vyplývají z velké přistávací rychlosti moderních letounů. Pro dosažení větší pohotovosti bojového letectva budují Němci na každém letišti podzemní benzínové skladiště, tak aby i aparatura byla skryta pod zemí. Benzínová cisterna je opatřena nejméně devíti hadicemi s možností plnit současně devět letounů. Pro pumy budují též podzemní skladiště v blízkosti každého letiště. Telefonní spojení na čsl. letištích pro něm. armádu nevyhovovalo a skoro na všech stálých čsl. letištích zaváděli nové podzemní kabely.

Objevení se něm. důstojníků na území Slovenska východně řeky Váhu působilo na slov. vojsko velmi nepříznivě. Tak např. po prohlídce letiště Piešťany objevily se ve voj. ubikacích nápisy: „Neverte důstojníkom, sú germanofilovia!“

Jako další práce byla provedena obhlídka všech polních letišť na Slovensku a zvláště na východním Slovensku, kde v okolí Vranova, Humenného a Sečovců bylo vyhledáno pro bombardovací letectvo 7 letišť.

Další spolupráce s německou misí spočívala v tom, že se snažili zjistit množství a počet leteckého materiálu, protiletadlového dělostřelectva a VKPL. Organizaci slov. letectva bylo třeba písemně zdůvodnit ze stanoviska taktického a hospodářské únosnosti státu. Bylo přímo žádáno snížit počet stíhacího letectva o dvě letky, pozorovacího letectva o jednu letku. Podrobnou organizaci a rozložení jednotlivých letek žádal vedoucí něm. letecké mise předložit a odůvodnit, asi čtyřikrát, přičemž bylo jasné, že se snaží kontrolovat pouze moje údaje a přesvědčit se o tom, zda něco nezatajují. Podobně postupoval při zjišťování množství vojenského materiálu. Každý rozdíl mezi údaji našimi a německými, bylo třeba odůvodnit. Z uvedeného je vidět, že převládala kontrola a diktát, kdežto pomoc a spolupráce se odkládaly. O tom, jak se němečtí vojáci dívají na Slovensko a slovenskou vládu ukazuje tento případ: Na území Slovenska zůstalo velké množství munice pro protiletadlové dělostřelectvo 7.5 cm (asi za 180 miliónů korun). Ježto na Slovensku nezůstalo dělostřelectvo tohoto kalibru, snažila se něm. armáda získat tuto municí pro sebe. Nebylo námitek proti odevzdání této munice, kladl se však sa-

⁹Plk. Erhard Krüger, náčelník Německej vojenskej leteckej misie, pôsobil na Slovensku od augusta 1939 do konca roku 1940. Vyznamenaný Slovenským vojenským vŕtazným krížom za poľské ŕaženie. CHREŇO, ref 3, s. 103.

mozřejměj požadavek, aby Německo tuto municí zaplatilo. Ovšem německé marky nebyly lákadlem ani pro slov. vládu, a proto bylo těžké se dohodnouti. Když však v červenci něm. přípravy nabývaly čím dále tím větší rozměrů, oznámil vedoucí německé letecké mise telefonicky, že maršál Göring telefonoval přímo z Berlína, jestli slov. vláda během 10 minut neodpoví, že municí dává k dispozici Němcům, bude to považovat za nepřátelský čin vůči Německu. Ne sice za 10 minut, ale za hodinu již byla kladná odpověď slovenské vlády doručena německé komisi. Jak vidět, slovenská vláda je ukázněná a disciplinovaná.

V měsíci srpnu na žádost něm. komise byly uvolněny pumy nacházející se na Slovensku a připraveny zásoby leteckých pohonných hmot na letišti Spišská Nová Ves.

Ačkoliv komise zahájila práci již v první polovici května, nedošlo k dohodě ani po čtyřměsíční práci. Slovenská vláda snažila se v „Aide memoire“ ze dne 19. 6. 1939 podat něm. vládě vysvětlení k úmluvě uzavřené dne 23. 3. 1939 o ochraně Slovenského státu a zachránit co se ještě dalo. Jednalo se hlavně o to, aby slov. vojsko mohlo vstoupit do ochranné zóny a dokázat, že část Slovenska západně Váhu není okupovaným teritoriem. Slovenská vláda dovoľovala se na jednání, které měli členové vlády s Hitlerem a generálem Keitlem v noci ze dne 17. a 18. března, kde bylo ze strany Němců slíbeno, že německé vojsko bude mít na označeném území pouze pevnosti a v nich menší posádky a ne stálé posádky ve všech městech, jak je tomu nyní. Ježto smlouva předvídá spolupráci slovenské a německé armády, je pochopitelné, že slovenské vojsko prý může pracovat spolu v ochranné zóně s německou armádou.

Dále bylo jednáno o těchto otázkách:

- 1/ V ochranné zóně převzala něm. armáda všechny voj. objekty, ačkoliv tyto patří slovenskému státu, a drží obsazená města mimo ochrannou zónu. Slovenská vláda si činí nárok na odškodné a žádá zvláště o uvolnění střelnice v Malackách pro slovenskou armádu.
- 2/ Smlouva nepředvídá vstup něm. policejních orgánů do tohoto území (SS, SA), uvádí, jak nepříznivě působí na slovenské obyvatelstvo překročení ochranné zóny německými vojenskými a policejními orgány.
- 3/ Vysvětluje něm. vládě, jak německé vojsko si počínalo při odvážení voj. materiálu a jak poškodilo voj. objekty. Odzbrojení celých voj. jednotek, jakož i jednání něm. vojska nemůže ovšem přispět k vytvoření přátelské atmosféry.
- 4/ Požadavek Německa, aby yperit, nacházející se na Slovensku byl zničen (továrny na plyny byly prodány Německu), slovenská vláda odmítla, ježto podobný požadavek samostatnému státu nelze přece klásti a uvedený materiál slovenská armáda potřebuje. Vysvětluje dále, že něm. vojsko si počínalo na Slovensku tak, jako by bylo na nepřátelském území, tj. ničilo vojenské objekty a sklady.
- 5/ Konečně uvádí příklady, jak německé vojsko pašuje na Slovensko padesátikorunové bankovky. Mimo případy, kdy byli viníci zadrženi, poukazuje na to, že příslušníci něm. vojska platí pouze padesátikorunami, případně jinými menšími papírovými platidly, které byly dopraveny na Slovensko rovněž ilegálním způsobem.

Tento zákrok slov. vlády neměl však valného výsledku. Koncem srpna byla uzavřena tajná dohoda, jejíž přesný obsah mi není znám. Členové komise na této smlouvě nepracovali.

To však jsem se o smlouvě dozvěděl, že je to smlouva pro Slovensko velmi ponižující, kde Německo uplatnilo svoji brutalitu a dalo najevo, jak si samostatné Slovensko představuje. Jsem přesvědčen, že podobnou smlouvu může podepsat jen ten, kdo není Slovákem.

V této smlouvě muselo se Slovensko zavázat, že z příslušníků něm. národnosti bude utvořen pluk, jehož jeden prapor bude sídlit v Bratislavě. Dále se zavázala slov. vláda, že propustí všechny důstojníky české národnosti ze slovenské armády. Na tento požadavek přistoupila

slov. vláda přesto, že se jednalo o důstojníky, mající Slovenky za ženy. Takto se odměnila slov. vláda těm důstojníkům, kteří v nejtěžší době pomáhali budovat slovenskou armádu, bez jejichž pomoci by bylo lze těžko zdolat organizační práce v měsíci březnu.

Členové něm. mise zdůrazňovali často, že přišli na Slovensko, aby Slovensku pomáhali, dosud však pomáhali jen Němcům na úkor Slovenska.

Práce německé vojenské mise směřovala v první řadě k tomu, aby poznala dokonale Slovensko. Po prohlídce letišť následovala prohlídka průmyslových podniků, které pracují pro letectvo, dále ku zjištění telefonních spojů, dajících se upotřebit pro hláskou službu. Slovenské letectvo zhotovilo na žádost německé mise několik fotografií polních letišť na východě Slovenska. Byl vysloven požadavek zřídit v této části Slovenska 5 – 7 letišť tzv. „E“ Hafen (Einsatzhafen). Pro nedostatek času nebyly tyto práce provedeny.

Počet letek slovenského letectva nebyl snížen, přesto, že byl vysloven požadavek zrušit tři letky. Ježto ministr NO nepřistoupil na požadavek snížení letectva, byl učiněn ze strany Němců pokus získat aspoň leteckou municí a jiný materiál pomocný. Válečné počty byly však stanoveny tak, aby se jevil dokonce nedostatek v každém směru. Koncem měsíce srpna bylo však nařízeno dáti veškeré 50 kg a těžší pumy k dispozici německému letectvu a byly dopraveny do Spišské Nové Vsi.

Naproti tomu nevyhovělo Německo ani jednomu z požadavků slovenského letectva. Na Slovensku zůstalo 70 letounů B-534 (stíhacích) a 64 letounů pozorovacích Š-328, 10 letounů zvědných A-100 a 60 letounů pozorovacích, 5 letek stíhacích a 1 letka cvičná.

Jevil se však velký nedostatek pilotů, ježto i s důstojníky bylo jich pouze 80. Proto snažil jsem se co nejdříve vycvičit 60 nových pilotů. Zbylo nám však málo školních letounů, zvláště školních stíhacích. Slovenská vláda zažádala, aby německé letectvo postoupilo aspoň 10 letounů školních – elementárních a 5 školních – stíhacích. Ježto boj. letouny slovenského letectva nebyly opatřeny všemi palubními přístroji a dýchacími přístroji, žádal jsem také, aby byly dodány. Na tyto požadavky Němci ani neodpověděli.

Na Slovensku nebyla ni jedna letecká továrna. Oprava letounu mohla být prováděna pouze v leteckém skladu 3, který je však nedostatečně vybaven personálem a může dělat pouze opravy prvního stupně. Tento letecký sklad však zůstal bez jediného inženýra a opravy, které se tam prováděly, řídili lidé nedostatečně kvalifikovaní. Proto, že také u pluků jevíly se značné nedostatky v technické službě, snažil jsem se získat několik českých inženýrů – letců. Žádost npor. ing. Hurta, který měl snoubenku na Slovensku a byl u skladu zapracován, byla vládou zamítnuta, ačkoliv jsem ji dostatečně odůvodnil. Větší opravy letounů mohly být prováděny pouze v mateřské továrně v Čechách. Moje snaha vyřídit tuto věc příznivě, byla bržděna a vedoucí německé mise mi dal najevo, že zřízení letecké továrny na Slovensku některou továrnou z Čech by nebylo žádoucí, ježto v pozdější době bude mít slovenské letectvo německé typy.

Bylo dojednáno, že školení důstojníků letectva bude prováděno v Německu. Pouze záložní důstojníci letectva měli být školeni na Slovensku.

HOSPODÁŘSKÉ POMĚRY NA SLOVENSKU

Německý zásah do všech oborů národohospodářských byl hned od začátku velmi silný. Národohospodáři slovenští docela veřejně projevovali obavy z následků německého hospodářství. Dr. Hrnčiar, zástupce ministerstva financí, v důvěrné rozmluvě charakterizoval postup slovenské vlády v národohospodářských věcech takto: „To, čo sa robí v národohospodářských veciach na Slovensku nemôžu robiť Slováci.“

Hospodářská smlouva mezi Slovenskem a Německem uzavřená na principu clearingovém ukázala, že Slovensko vyváží o mnoho více do Německa, než může dovézt. Bylo zjištěno,

že Slovensko vyveze za normálních poměrů zboží za 400 milionů Ks, kdežto dovoz může činit, s ohledem na nízký životní standart na Slovensku, pouze 120 milionů Ks. Také při obchodních stycích s protektorátem se ukázalo, že Slovensko má mnohem větší vývoz než dovoz.

Německo podkopávalo hospodářskou sílu Slovenska a ochuzovalo jej při každé příležitosti. Vydatně k tomu přispívala něm. armáda, která pašovala neorazitkové peníze a za ně kupovala hodnotné zboží. Něm. vojáci skupovali všechno, obzvláště výrobky textilní a kožené, za které muselo Slovensko platit devizami. Ještě horší situace nastala při obsazení Slovenska německým vojskem. Asi 600.000 něm. vojáků žilo na Slovensku v první řadě z místních zdrojů a platilo papírovými penězi. Za tento znehodnocený papír vyjedli Němci zásoby Slovenska a skupili i jiné potřeby, takže dnes Slovensko trpí hladem. K tomuto vykradení Slovenska dala souhlas slovenská vláda, dnes však nemůže se postarat o to, aby scházející potraviny nakoupila v cizině, ježto nemá deviz. Byl jsem v Bělehradě, když přijeli do Jugoslávie zástupci Slovenska, aby nakoupili pro Slovensko tuky. Jugoslávie však nemohla přijmout platební podmínky Slovenska a komise se musela vrátit bez pořízení.

Židovskou otázku snažila se slovenská vláda řešit postupně tak, aby odchod Židů neměl nepříznivý vliv na hospodářský život na Slovensku. Německá menšina tlačila však stále, aby byly zavedeny norimberské zákony. Věděli dobře, že není dost schopných a finančně silných Slováků, kteří by zaujali místa Židů jak v obchodě, tak v průmyslu a zemědělství. Většina židovského majetku a obchodů přešla tudíž do německých rukou.

Německá armáda potřebovala pro nástup proti Polsku, aby silnice na Slovensku byly v dobrém stavu. Slovenská vláda vzala na sebe tento závazek, který měl být splněn koncem července. Finanční prostředky na stavbu silnic dali údajně Němci z clearingového přebytku Slovenska. Stavbu prováděly většinou německé firmy. Proto byla cena 1 km silnic o 100 % vyšší než v republice s vlastním personálem. České firmy nechtěly tyto práce přijmout.

Německé vojenské vedení snažilo se hned od počátku osvojit si továrny na BCHL. Slovenská vláda nechtěla však nejdříve na tento požadavek Němců přistoupit. Teprve když bylo slíbeno, že cena zařízení továren bude vyrovnána strojním zařízením dvou jiných chemických továren, bylo povoleno převést zařízení továren do Německa.

Na Slovensku ukázal se velký nedostatek inženýrů v každém oboru. Slovenská vláda přes-to vyháněla české odborníky, ačkoliv ztráta každého inženýra byla nenahraditelná. Tímto způsobem snažilo se Německo získat české odborníky pro sebe.

Získal jsem informaci, že v Jugoslávii zakázal hlavní štáb prodávat potraviny do ciziny do doby, než budou zřízeny rezervy pro vlastní obyvatelstvo. Získal jsem zajímavou informaci o pronikání Anglie na jihoslovanský trh. Anglický vyslanec navštívil příslušné hospodářské kruhy a žádal o odprodej veškerých tuků v Jugoslávii. Cenu slíbil zaplatit zlatem a o 2,- Din vyšší na kilogramu než platí Německo. Jihoslovanské kruhy z obavy před Německem neakceptovaly úplně tuto nabídku.

HLINKOVA GARDA

Vliv HG je neomezený a proniká do všech odvětví na Slovensku. Kdo je příslušníkem HG, je spolehlivý a má zajištěnou existenci. Po odchodu Sidora z politického života a převzetí velitelství HG Šaňo Machem vznikly i zde dva tábory. Tábory Sidorův byl ochotný připravovat odboj proti Němcům a pro zřízení Československa. Sidorovi stoupcí byli však postupně odstraňováni, což tím více šířilo jejich nespokojenost. Jsem přesvědčen, že kdyby Polsko bylo vykázalo vojenský úspěch na hranicích Slovenska, mohlo počítat s vydatnou pomocí většiny slovenského národa. Spolehlivý kádr v HG tvoří lidé pochybné existence, lidé nemajetní a bez přesvědčení, kteří se dali koupit. Evangelíci nechtějí vstupovat do HG přesto, že je činěn na

ně značný nátlak, aby tak učinili. V měsíci srpnu byl však vydán zákon, podle něhož je členství v HG pro každého Slováka od 10 do 60 let povinné.

HG převzala tímto způsobem tělesnou a brannou výchovu celého národa do svých rukou.

MOBILIZACE NA SLOVENSKU

Již v měsíci květnu snažil se náčelník štábu provést přípravu pro mobilizaci. Ministr NO, gen. Čatloš, v mé přítomnosti zakázal náč. štábu pplk. Jurechovi, aby se míchal do této věci, jelikož to je věc jeho a jako ministr NO si vždy zodpoví před národem, proč nebyly provedeny potřebné přípravy. Když v srpnu přišli Němci s požadavkem, aby Slovensko mobilizovalo, namítla slov. vláda, že nemůže tak učinit, ježto mobilizační přípravy nejsou provedeny. Z toho je vidět, že část slovenské vlády snažila se vyhnout tomu, aby slovenský národ asistoval ozbrojenému německému vojenskému zákroku v Polsku. Ministr Tuka však byl vždy jiného názoru a ve svých projevech jasně naznačoval, že chce hnát slovenské vojsko po boku Němců proti Polákům.

Slovenská vláda byla donucena k provedení všeobecné mobilizace do 40 let. Němci jednoduše pohrozili, že když slov. vláda neprovede mobilizaci sama, tak ji nařídí a provedou bez ní. Ovšem podobných strašáků německých bylo již příliš mnoho.

Záložníci byli povoláváni nejdříve svolávacími lístky přímo k pluku. Později byla nařízena všeobecná mobilizace. Každý záložník musel se hlásit u nejbližšího doplňovacího velitelství, kde dostal příslušné přidělení. Je pochopitelné, že nebyla možná kontrola, a proto většina záložníků narukovala buď pozdě, nebo nenarukovala vůbec.

Mobilizace způsobila na Slovensku velkou nespokojenost. Lidé otevřeně nadávali, že musí rukovat a bojovat za Hitlera a německý Lebensraum, kdežto za republiku nesměli bojovat.

Do armády byli povoláni též Češi, zdržující se na Slovensku, ačkoliv neměli státní příslušnost slovenskou. Tito ovšem odepřeli nastoupit voj. službu z pochopitelných důvodů.

Německé vojsko obsadilo slov. hranice inclusive Vysoké Tatry. Od těchto na východ chránilo hranice slovenské vojsko. Byl utvořen slovenský armádní sbor, jemuž vel el gen. Čatloš. Tento armádní sbor byl však doplněn dvěma německými pancéřovanými divizemi. Gen. Čatlošovi byli přiděleni dva němečtí generálové jako poradci. Uvedené dvě německé divize byly postaveny za slovenským vojskem.

Polská vláda oznámila 28. srpna slovenské vládě, že vrací dobrovolně Slovenskému státu území, které bylo v předešlém roce obsazeno Polskem. Toto rozhodnutí polské vlády bylo dáno k dispozici Slovenské tiskové službě. Šaňo Mach zakázal však o tom psát. V následujících dnech bylo v tisku oznámeno velké vítězství slovenského vojska, které vtáhlo do Javoriny, kde nebyl ani jeden polský voják. Na území Javoriny za velké slavnosti obejmul ministr Čatloš Šaňo Macha a povýšil jej na kapitána, ačkoliv nikdy nebyl vojákem. Totéž učinil s redaktorem Murgašem a ing. Karmasinem. Takto bylo oslaveno velké vítězství na Javorině.

Slovenské letectvo po obsazení Slovenska něm. armádou mělo zakázáno konat lety. Byl povolen pouze kurýrní let z Bratislavy do Spišské Nové Vsi. Jako důvod bylo uvedeno, že německá protiletadlová obrana nezná typy slovenských letounů, a proto mohlo by se prý snadno stát, že budou slovenští letci sestřeleni.

Slovenský tisk psal sice o hrdinských bojích slovenské armády proti polskému vojsku a uváděl i zásah slovenského letectva. Nemohl jsem si však tyto zprávy ověřit, ježto jsem byl v té době již za hranicemi. Mám však dojem, že vystoupení slovenské armády bylo podobné jako na Javorině.

Slovenský tisk uváděl, že slovenská armáda utrpěla tyto ztráty: 35 mrtvých, 130 raněných. Mám bezpečné zprávy, že polské letectvo bombardovalo německé i slovenské vojsko na východním Slovensku, a proto se domnívám, že většina mrtvých i raněných byla způsobena leteckými útoky.

DEMOBILIZACE

Protiněmecká nálada u slovenského mobilizovaného vojska propukla na některých místech tím, že vojsko nechtělo odejít na frontu anebo že přecházeli hromadně na území Maďarska. O utkání se slovenských vojáků s německými a o vytvoření tzv. „Sidorovho vojska“, které mělo přepadávat něm. vojsko, nemám bezpečných zpráv. V době mého odchodu byly v Bratislavě odzbrojeny dva slovenské prapory německým vojskem, ježto se vzbouřily. Podle novinářských zpráv a ústního podání, které jsem získal v Bělehradě, je pravda, že 6 000 slovenských vojáků přešlo na maďarské území a chtělo se dostat do Polska. Pravděpodobně rychlý postup něm. vojsk způsobil, že změnili svůj úmysl, zůstali v Maďarsku, případně se vrátili zpět. Bylo nebezpečné takto nespolehlivé vojsko nechat nečinně zahálet, a proto nařídila slov. vláda demobilizaci, nejdříve tří nejstarších ročníků a pak i ročníků dalších.

NÁLADA CIVILNÍHO OBYVATELSTVA

Na Slovensku rozšířilo se neobyčejně slovanské smýšlení. Dělníci a rolníci dávali často otázku: „Jak je to možné, že Slované, ačkoliv je jich kolem 250 miliónů, se nechávají ovládat Němci?“ Slovanské smýšlení proniklo do všech vrstev národa, projevovalo se v sympatii k Rusům a Polákům. Ještě více [to] dávaly najevo široké vrstvy národa k Čsl. republice. V obcích Račisdorfu a Pezinku, které byly většinou dříve Ťudácké, jsou časté srážky s Němci a občané povolávají slávu Čsl. republice i před německým obyvatelstvem. Nejhorlivější příslušníci lidové strany reptají nejvíce proti vládnímu režimu a Němcům a byli by rádi, kdyby se vše vrátilo ke starému. Sidor stává se symbolem pro odboj proti Němcům. Agrární kruhy a skoro všichni evangelíci vzpomínají Hodžu a jejich přichylnost k bývalému vůdci je ještě upřímnější než byla dříve. I jméno prezidenta BENEŠE vzpomínají určité vrstvy, ovšem na stálou propagandu protičeskou jsou projevy prezidentovi Benešovi velmi tlumeny.

Pakt německo-ruský působil v prvních dnech velmi zdrcujícím dojmem na většinu slovenského národa. Jejich naděje na osvobození Slovenska od Němců zdály se býti ztraceny. Největší obavy a strach z následků rusko-německého paktu, mají faráři. Jeden katolický farář charakterizoval to těmito slovy: „Čo len bude s nami, keď se diabol spojil s čertom!“

Němci snaží se zasahovat a usměrnit sympatie slovenského národa i k dějinným postavám slovenského národa. Kollár a Šafařík jsou často hanobeni bohužel i Slováky, ovšem věrnými služebníky nacistického Německa.

Oslavy Štefánikovy měly býti provedeny za účasti celé vlády. Na zákrok Němců byly však omezeny a měly pouze neoficiální ráz. Přehlídka vojska i účast slovenské vlády byla na zákrok ing. Karmasina odložena. Také jubilejní známka Štefánikova byla zakázána, ježto je nemyslitelné pro dnešní režim, aby tento oslavoval nebo pěstoval památku francouzského generála. Přesto však nebyla nikdy památka gen. Štefánika vzpomínána s takovou pietou a láskou jako právě letos.

SLOVENSKÁ VLÁDA

Ve slovenské vládě představuje radikální křídlo germanofilské: ministr Tuka, ministerský předseda Tiso, Ďurčanský, generál Čatloš a ministr financí Pružinský. Umírněné křídlo s tendencí protiněmeckou zastupují ministr hospodářství Medrický, ministr dopravy Stano, ministr školství Sivák a spravedlnosti dr. Fritz.

Jsem toho názoru, že nejvěrnějším služebníkem Němců je ministr Tuka, který pokaždé když se něco připravuje, je povolán do Německa, kde dostane příslušné rozkazy. Obdržené rozkazy

provádí systematicky a má už největší vliv na celou vládu. Jeho činy jsou vedeny pomstou proti všemu českému nebo československému. Zasahuje do všech oborů života a do všech resortů ministertev. Ministr dr. Fritz prohlásil, že si nepřipadá ani jako kdyby byl ministrem spravedlnosti, nýbrž že je jím ministr Tuka. Prostřednictvím HG ovládá každou sebemenší vesnici a kontroluje smýšlení jednotlivých lidí. Každá nevinná poznámka nebo kritika se dostane až k němu. Nese největší zodpovědnost za vše, co se na Slovensku děje a co se na Slovensku stalo.

Ministerský předseda dr. Tiso, jak jsem již na začátku vylíčil, nechtěl se nejdříve angažovat pro samostatný Slovenský stát. Později se však přece rozhodl dáti se do služeb Německa, a proto, že má za sebou katolické vrstvy obyvatelstva, nese nejvyšší morální zodpovědnost za svoje činy. Jsou však náznaky, že si nepředstavoval spolupráci s Německem tak, jak vypadá nyní. Na katolický sjezd středoškolské mládeže v B. Bystrici byli pozváni francouzští a belgičtí novináři. Tito cizí hosté byli pak pozváni na vojenskou přehlídku a na letecký den. Když se však ministerský předseda dozvěděl, že na leteckém dnu budou něm. důstojníci z letecké mise, byl nemile dotčen, ježto by byl těmto hostům nejraději představil Slovensko bez jediného Němce.

Od lidí, kteří dr. Tisa dobře znají, dozvěděl jsem se, že nedodržíte dané slovo a o jeho charakteru se vyslovili s pochybností.

Jestli by byl chtěl napravit svoje chyby, měl k tomu příležitost. Mohl se postavit proti požadavkům Německa a případně podat demisi, když něm. vojsko nastupovalo proti Polsku územím Slovenska. Místo toho, aby podal demisi, podepsal tajnou smlouvu s Německem, která umožnila nástup německému vojsku proti Polsku.

MINISTR NÁRODNÍ OBRANY GEN. ČATLOŠ

Stal se nejlepším přítelem ministra Tuky. Při každé ministerské radě sedí vedle sebe a většinu vojenských přehlídek na Slovensku provedli společně. S prof. Tukou scházel se tajně již za slovenské autonomie a z jedné rozmluvy mám dojem, že byl do celého plánu německého zasvěcen. K HG má velmi dobrý poměr a udání došla z této strany je pro něj směrodatné. Spolehlivost důstojníků určuje tudíž ministr Tuka a HG. Gen. Čatloš ukázal se věrným služebníkem Tukovým.

K letectvu byl povolán na cvičení jeden detektiv ve vší tajnosti tak, aby o tom nevěděl nikdo z důstojníků letectva. Jeho bratr des. Čatloš, sloužící jako pilot, byl velmi dobrým zpravodajcem.

Ministr Čatloš snaží se i v názvosloví zavádět výrazy odchylné od vžitých výrazů československých, i když odpovídající duchu slovenského jazyka. Každý výraz, který je původu ruského nebo polského a odchylný od českého, je mu milejší.

Čsl. smýšlení v armádě snaží se co nejdříve potlačit. Nevěří žádnému důstojníkovi, a proto většinu vyšetřování při dezercích nebo při odletu letců prováděl sám osobně. Při výslechu mechanika, který uletl letounem a zachránil se padákem a dvou dalších vojínů od letectva, kteří byli chyceni, nechal mne čekat venku a teprve po provedeném výslechu mne zavolal a nařídil, abych je vyslychal sám. Tímto způsobem chtěl mne kontrolovat a zjistit, zda něco nezatajují.

K důstojníkům přiděleným MNO a štábu nedovedl nalézt správný poměr. Vydané rozkazy často měnil, některé i zatajil, a proto, že vykonané i podle rozkazu práce mu většinou nevyhovovaly, byl důstojnický sbor většinou zaujat proti němu.

VHA Praha, 20-30/44